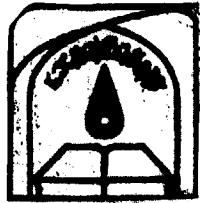

۷۷۷
۵۶۶۶
۲۰۰۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
عَلَّمَ

۳۹۹۸۳

از اطلاعات آران علمی آران
تیمبک آران
از اطلاعات آران علمی آران
تیمبک آران

دانشگاه تربیت مدرس
(دانشکده علوم انسانی)

۱۳۸۰ / ۷ / ۲۰

رساله دوره کارشناسی ارشد رشته فلسفه

ضرورت و امکان از دیدگاه لایب نیتس و ملا صدرا

خدایچه برآبادی

013771

۳۴۴۸۴

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر رضا اکبریان

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر منوچهر صانعی دره بیدی

بهار ۱۳۸۰

تاییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم/ آقای *خدیجه برآمدی*

تحت عنوان *ضرورت و امکان ازدیگرگاه لایب نیتس و ملاصدرا*

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنها برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضاء هیئت داوران

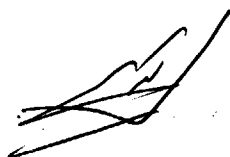
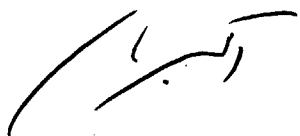
۱- استاد راهنما

۲- استاد مشاور

۳- استاد ناظر

۴- استاد ناظر

۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته فلسفه است که

در سال ۱۳۸۰ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/جناب

آقای دکتر رضا اکبریان و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر منوچهر صانعی از

آن دفاع شده است.

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهدا کند دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۲، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند

ماده ۵: دانشجوی تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصل کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه،

معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرصه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید

ماده ۶: اینجانب منوچهر صانعی دانشجوی رشته فلسفه مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق

و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده به آن ملتزم می شوم

تقدیم به:

پدر و مادر و دختر عزیزم که با

زحمات بی‌دریغ و صبر و

بردباری مشوق بنده در امر

تحصیل بوده‌اند.

تقدیر و تشکر:

از اساتید ارجمند جناب آقای
دکتر رضا اکبریان (استاد محترم
راه‌نما) و جناب آقای دکتر
منوچهر صانعی (استاد محترم
مشاور) که وقت گرانبهای خود را در
طی جلسات متعدد، در اختیار بنده
گذاشته و با دقت نظر خود، مراد را
پیراستن رساله مذکور، از نقائص کمک
نموده‌اند، کمال تقدیر و تشکر را
دارم.

چکیده:

ضرورت و امکان و به تبع آن تبیین نظام هستی، از مهمترین بحثهای فلسفی است که از دیر باز ذهن فلاسفه شرق و غرب را به خود مشغول داشته است. لایب‌نیتس و ملاصدرا نیز در این خصوص، با توجه به پیشینه تاریخی خود، نظرات بدیع و جالبی را ارائه داده‌اند. لایب‌نیتس و ملاصدرا، در بحث ضرورت و امکان از مبانی متفاوتی برخوردارند؛ به گونه‌ای که مناد، اساس فلسفه لایب‌نیتس را تشکیل می‌دهد و براساس نظرات منحصر به فردی که در باره جوهر فرد (مناد) دارد، آن را جوهر روحانی، بسیط و بدون جزء که هیچ‌گونه شکل و امتدادی ندارد، تعریف می‌کند.

لایب‌نیتس، با تمایز میان ضرورت مطلق و ضرورت مشروط یا به تعبیری ضرورت متافیزیکی و ضرورت اخلاقی و تعریفی که از ممکن ارائه می‌دهد، هر چیز جزئی در جهان و جهان من حیث المجموع را ممکن الوجود می‌داند؛ یعنی، چیزی که منطقیاً ممکن است وجود نداشته باشد. به نظر لایب‌نیتس، موجودات قبل از آنکه وجود بالفعل بیابند، ممکنات عقلی‌اند. آنها برای بالفعل شدن نیازمند جهتی هستند که همان مشیت آزاد خداوند است.

در مقابل، اصلی‌ترین و اساسی‌ترین مسأله‌ای که در نظام مابعدالطبیعی ملاصدرا، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، اصل تقدّم وجود بر ماهیت یا مسأله اصالت وجود است. صدرالمتهلین با تکیه بر این اصل، مدّعی است که ضرورت، شأن وجود است و نظام هستی، نظامی ضروری است؛ با این تفاوت که وجود حق تبارک و تعالی، دارای ضرورت ازلی است و دیگر مراتب وجود، مقید به حیثیت تعلیلیه‌اند.

از آنجا که علیت و رابطه ضروری نفس و بدن، از متفرعات بحث ضرورت و امکان به شمار می‌رود؛ دو فصل از رساله مذکور، به این دو موضوع اختصاص داده شده است.

لایب‌نیتس و ملاصدرا، هر دو متفق‌القولند که خداوند قادر و حکیم، علت این جهان است. با این تفاوت که لایب‌نیتس هرگونه تأثیر و تأثیری را بین منادها نفی می‌کند و رابطه منادها و به تبع

آن، رابطه بین نفس و بدن را براساس هماهنگی پیشین بنیاد تبیین می‌کند. اما، ملاصدرا در بین جواهر مخلوق نیز قائل به رابطه ضروری علی و معلولی است و انطباق نفس و بدن در فلسفه وی با تأثیر و تأثر (هرچند به واسطه روح بخاری) تبیین می‌شود و مراد وی از تأثیر، توقف، نیاز و تعلق وجودی است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱-۷	مقدمه
فصل اول: اهمیت و جایگاه پیشینه تاریخی بحث ضرورت و امکان در فلسفه لایب‌نیس و ملاصدرا	
۹	پیشگفتار
۹-۱۲	۱-۱- شرح حال لایب‌نیس
۱۳-۱۶	۱-۲- شرح حال ملاصدرا
	۱-۳- اهمیت و جایگاه بحث ضرورت و امکان در نظام فلسفی لایب‌نیس و ملاصدرا
۱۶-۳۱	۱-۴- تفاوت بحث ضرورت و امکان در فلسفه و منطق
۳۲-۳۷	۱-۵- تفاوت بحث ضرورت و امکان در فلسفه و منطق
فصل دوم: رابطه ضرورت و امکان با اصل بنیادین در نظام فلسفی لایب‌نیس و ملاصدرا	
۳۹-۴۳	۲-۱-۱- مناد، اصل بنیادین در فلسفه لایب‌نیس
۴۳-۴۵	۲-۱-۲- نقطه متافیزیکی یا مناد واقعی
۴۵-۴۸	۲-۱-۳- کیفیات مناد
۴۹-۵۲	۲-۱-۴- دیدگاه مناد
۵۲-۵۷	۲-۱-۵- مراتب ادراک در منادها
۵۸-۶۰	۲-۱-۶- صراحت و تمایز از دیدگاه لایب‌نیس

- ۶۰-۶۵ ۲-۱-۷- جوهر جسمانی از نظر لایب‌نیتس
- ۶۵ ۲-۲-۱- اصالت وجود، اصل بنیادین در فلسفه ملاصدرا
- ۶۵-۶۹ ۲-۲-۲- طرح مسأله
- ۶۹-۷۰ ۲-۲-۳- اهمیت مسأله در نظام هستی‌شناسی ملاصدرا
- ۷۰-۷۴ ۲-۲-۴- ادله اصالت وجود
- ۷۴-۷۵ ۲-۲-۵- اعتبارات عقلی در فلسفه شیخ اشراق
- ۲-۲-۶- پاسخ ملاصدرا به اشکالاتی که به اصالت وجود وارد شده است
- ۷۶-۷۹ ۲-۲-۷- بساطت وجود از نظر ملاصدرا
- ۷۹-۸۰ ۲-۲-۸- وحدت تشکیکی وجود
- ۸۰-۸۳ ۲-۲-۹- تطبیق سخن ملاصدرا در باب حقیقت وجود، برسختن شیخ اشراق ناصحیح است
- ۸۳-۸۵ ۲-۲-۱۰- رویکرد ملاصدرا در باره علم به وجود
- ۸۵-۸۹ ۲-۲-۱۱- بررسی تطبیقی نگرش ماهوی لایب‌نیتس و اصالت وجود ملاصدرا
- ۸۹-۹۶ ۲-۳- پویایی و توانمندی جوهر در دیدگاه لایب‌نیتس و ملاصدرا
- ۹۶-۱۰۲ ۲-۳- پویایی و توانمندی جوهر در دیدگاه لایب‌نیتس و ملاصدرا

فصل سوم: تبیین حقایق ضروری و حقایق امکانی در فلسفه لایب‌نیتس و ملاصدرا

- ۱۰۵-۱۰۶ ۳-۱-۱- اصل جهت کافی مبنای حقیق امکانی
- ۱۰۶-۱۰۸ ۳-۱-۲- معانی اصل جهت کافی در فلسفه لایب‌نیتس

- ۱-۲-۳- اصل وحدت نامتمايزان ۱۰۸-۱۱۰
- ۲-۲-۳- ارتباط دو اصل تمايز و اتصال در فلسفه لایب‌نیٲس ۱۱۰-۱۱۳
- ۳-۳- اصل استحالة ترجیح بدون مرجح از دیدگاه ملاصدرا ۱۱۳-۱۱۵
- ۱-۴-۳- حقایق ضروری و حقایق امکانی در نظام فلسفی لایب‌نیٲس ۱۱۵-۱۱۷
- ۲-۴-۳- اقسام ضرورت از دیدگاه لایب‌نیٲس ۱۱۷-۱۱۸
- ۳-۴-۳- نظریه لایب‌نیٲس در مورد وجود ممکن ۱۱۸-۱۲۱
- ۴-۴-۳- تأثیر و تأثر بین منادها به عنوان امر ممکن ۱۲۱-۱۲۲
- ۵-۴-۳- نظام احسن به عنوان بهترین عالم ممکن در نظام فلسفی لایب‌نیٲس ۱۲۲-۱۲۶
- ۱-۵-۳- اقسام ضرورت از دیدگاه ملاصدرا ۱۲۶-۱۲۸
- ۲-۵-۳- تبیین نظام احسن وجود از نظر ملاصدرا ۱۲۸-۱۳۳
- ۳-۶- وجود محمولی از دیدگاه کانت و ملاصدرا و لایب‌نیٲس ۱۳۳-۱۳۸

فصل چهارم: رابطه ضروری علی و معلولی در فلسفه لایب‌نیٲس و ملاصدرا

- ۱-۱-۴- علیت از دیدگاه لایب‌نیٲس ۱۴۱-۱۴۴
- ۲-۱-۴- اصل هماهنگی پیشین بنیاد و رابطه ضروری علی معلولی از نظر لایب‌نیٲس ۱۴۴-۱۴۹
- ۳-۱-۴- علت فاعلی و غایی در نظام فلسفی لایب‌نیٲس ۱۵۰-۱۵۱
- ۱-۲-۴- علیت از دیدگاه ملاصدرا ۱۵۱-۱۵۴

- ۲-۲-۴- تحلیل علیت از نظر ملاصدرا..... ۱۵۴-۱۵۶
- ۳-۲-۴- مناط نیاز شیء به علت از نظر ملاصدرا..... ۱۵۶-۱۵۹
- ۴-۲-۴- تعلق جعل به وجود..... ۱۵۹-۱۶۱
- ۳-۴- بررسی تطبیقی بحث علیت از نظر لایب‌نیتس و ملاصدرا..... ۱۶۱-۱۶۳

فصل پنجم: رابطه ضروری میان نفس و بدن از نظر لایب‌نیتس و ملاصدرا

- ۱-۱-۵- رابطه نفس و بدن از دیدگاه لایب‌نیتس..... ۱۶۶
- ۲-۱-۵- تعریف نفس و بدن در فلسفه لایب‌نیتس..... ۱۶۷-۱۶۸
- ۳-۱-۵- هماهنگی پیشین بنیاد میان نفس و بدن..... ۱۶۸-۱۷۰
- ۱-۲-۵- معنای تجرّد نفس از دیدگاه ملاصدرا..... ۱۷۱-۱۷۵
- ۲-۲-۵- تسلط نفس بر بدن و جنبه فاعلیت آن (در دیدگاه ملاصدرا)..... ۱۷۵-۱۷۶
- ۳-۵- علم انسان به صور ذهنی و اشیاء خارجی از نظر لایب‌نیتس و صدر المتألهین..... ۱۷۶-۱۷۸
- ۴-۵- ضرورت رابطه نفس و بدن و بحث معاد از دیدگاه لایب‌نیتس و ملاصدرا..... ۱۷۸-۱۸۰

فصل ششم: نتایج و مرور

- ۱-۶- بررسی تطبیقی تفاوت بحث ضرورت و امکان در فلسفه و منطق از دیدگاه ملاصدرا و لایب‌نیتس..... ۱۸۳-۱۸۶
- ۲-۶- بررسی تطبیقی تبیین ضرورت و امکان از دیدگاه لایب‌نیتس و ملاصدرا..... ۱۸۶-۱۸۸

۶-۳- بررسی تطبیقی نگرش ماهوی لایب نیتس و اصالت وجود ملاصدرا.. ۱۸۹-۱۹۰

۶-۴- بررسی تطبیقی پویایی و توانمندی جوهر در دیدگاه لایب نیتس و ملاصدرا. ۱۹۰-۱۹۲

۶-۵- بررسی و تجزیه و تحلیل بحث جبر و اختیار از دیدگاه لایب نیتس و ملاصدرا . ۱۹۲-۱۹۳

۶-۶- بررسی و تحلیل اصل جهت کافی در فلسفه لایب نیتس و اصل ترجیح برون مرجح از

دیدگاه ملاصدرا..... ۱۹۴-۱۹۶

۶-۷- بررسی تطبیقی رابطه حق و خلق در فلسفه لایب نیتس و ملاصدرا.... ۱۹۶-۱۹۷

۶-۸- بررسی تطبیقی ضرورت رابطه نفس و بدن از دیدگاه لایب نیتس و ملاصدرا.....

۱۹۷-۱۹۹

۶-۹- بررسی تطبیقی بحث علم انسان به اشیاء خارجی از دیدگاه لایب نیتس و

ملاصدرا..... ۱۹۹-۲۰۰

الف- منابع فارسی ۲۰۱-۲۰۳

منابع عربی ۲۰۳-۲۰۵

ج- منابع انگلیسی ۲۰۵-۲۰۷

چکیده انگلیسی

مقدمه :

مقایسه بین آراء و افکار فلاسفه اسلامی و فلاسفه غرب، از فعالیتهای علمی جالب و لازمی است که برای آشکار کردن نقاط قوت و ضعف آنها بسیار مفید و در ارتقاء فلسفه بسیار مؤثر است .

سؤال اصلی در موضوعات فلسفه تطبیقی این است که نظرات و ادله دو طرف تا چه اندازه به هم نزدیکند. هدف در این موضوعات تعیین مطالب مورد اتفاق و تشخیص موارد اختلاف است و با این مقایسه‌ها، ثمره تلاش و سعی دانشمندان دو طرف در طول قرن‌ها مکمل یکدیگر و موجب ترقی و پیشرفت علم می‌گردد.

یکی از مسائلی که همواره مورد توجه فلاسفه جهان بوده، این است که آیا نظام موجودات جهان، نظامی ضروری است یا نه؟ اگر نظام موجودات، نظامی ضروری است، این ضرورت از کجا نشأت گرفته است؟ تحقیق در این که آیا نظام هستی، نظامی ضروری است یا نه، مبحثی به نام مبحث "مواد سه گانه عقلی" را در فلسفه تحت عنوان ضرورت و امکان و امتناع به وجود آورده است. از اینرو بحث ضرورت و امکان در کنار دیگر مسائل فلسفی مانند جوهر و عرض، قوه و فعل، علیت، حرکت و... همواره ذهن فلاسفه را به خود مشغول داشته و تبیین‌های گوناگونی از آن ارائه شده است.

ارسطو به عنوان یکی از بزرگترین فلاسفه جهان، با تمایز میان قوه و فعل، بر این باور بود که یک شیء نه از وجود و نه از لاجود، بلکه از فقدانش در یک موضوع به وجود می‌آید. لذا تلقی وی از امکان در این باب، امکان استعدادی است. ارسطو با فرض ازلیت جهان اعلام می‌کند که خدا جهان را به عنوان علت غائی؛ یعنی به این عنوان که متعلق میل و شوق است، حرکت می‌دهد. یعنی از آن حیث که او کمال محض است، عالم را جذب خود می‌کند؛ به بیان دیگر، خدا فاعلیتتش را از راه غایت اعمال می‌کند. لذا، در فلسفه ارسطو، خدا فکر فکر است و ذاتی است که به خود می‌اندیشد و هیچ مشیت و طرح و نقشه‌ای در این عالم ندارد. تبیینی که ارسطو از جهان ارائه می‌دهد، چنان منظم و معقول است که هیچ جای صدفه و اتقاقی در آن باقی نمی‌ماند.

در تفکر اسلامی نیز، بحث ضرورت و امکان و در رأس آن، رابطه نظام هستی با خالق جهان (خدا) از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. این مسأله همواره به عنوان یکی از دغدغه‌های مهم فلسفی، ذهن متفکران بزرگ اسلامی را به خود مشغول کرده است. فارابی در تبیین نظام هستی، عقل و علم را مساوی با ابداع و تأسیس می‌گیرد. نظامی که فارابی تبیین می‌کند، چنان استوار است که هیچ عضوی خارج از این عالم وجود ندارد. در رأس این نظام، خداوند به عنوان واجب‌الوجود که ماهیت ندارد و وجود محض است، قرار گرفته و موجودات عالم بر اثر امتلاء و کمال وی، بالضروره از او فیضان می‌کنند. لذا فارابی، برای اولین بار در تاریخ فلسفه، موجودات را به دو قسم واجب‌الوجود که وجودش مبری از ماهیت است و ممکن‌الوجود که وجودش (در تحلیل عقلی) مرکب از ماهیت و وجود است، تقسیم می‌کند.

تلقی وی از امکان، امکان ماهوی یا به تعبیری لاقتضائیت ماهیت نسبت به وجود و